

Miklavž Komelj

Potovanje

Počutim se kot pred potovanjem, zato sem tri ljudi, ki so mi pripovedovali vsak o svojem potovanju, poslušal s toliko večjim zanimanjem. Kozarci so zažvenketali, ko smo si nazdravili, in prvi prijatelj je pripovedoval:

"Najprej moram priznati in poudariti, da ne vem, ali sem glavni del zgodbe doživel v sanjah ali budnosti. Mogoče sem si ga celo izmislil. Vsaka izmed teh možnosti bi mojo pozornost na doživetje omejila in določila tako ali drugače; ker pa res nikakor ne morem vedeti, čeprav vem, da nisem ničesar pozabil, toliko bolj čutim resničnost doživetja in groza me je, da prihajam do tega tako pozno. To se je zgodilo pred sedmimi leti.

Vedel sem, da je pri vsakem potovanju največja nevarnost, da bi me gibanje popolnoma zaneslo – daleč mimo predvidenega cilja; če se to ne zgodi, potovanje seveda ni potovanje. Šel sem na pot, da bi bil varen pred potovanjem. Da me ne bi zaneslo, sem hodil peš. Spominjam se, da so ravno cvetele forzicije. Hodil sem skozi predmestja našega mesta in povsod sem videl te rumene grme. Nikakor nisem hotel daleč. Mislim, da sem si za cilj poti izbral Assisi. Po poti sem razmišljal o Frančišku Asiškem in si zapisal celo nekaj verzov, ki so se povezovali z mojo predstavo o njem in njegovih ranah. Bistveno se mi je zdelo, da si vse zapišem. Ne vem, ali sem videl Umbrijo. Že takoj na začetku poti sem se znašel veliko dlje.

Prišel sem v živahno mesto. Spomnim se množice ljudi z belimi turbani, dimov, ki so se sukljali, čred koz, ki so skakljale. Bil sem kot zamaknjen. V množici me je ustavil prijazen človek in se mi ponudil za vodnika; rekel je, da je pot skozi puščavo dolga.

Šla sva peš in sama, brez kamele. Moj vodnik je v nahrbtniku nosil vso hrano in vodo, sam nisem na pot vzel ničesar. Užival sem v poti in hkrati sem bil skoraj nestrpen v pričakovanju cilja. Največje veselje so mi bili pogovori. Potovala sva skozi neizmerno pokrajino, kjer ni bilo nikjer ničesar, niti peska se ne spomnim. Ta človek je izžareval strašno milino. Počutil sem se, kakor da sem že na cilju.

Ko sva enkrat sedla na tla, da bi obedovala, je moj vodnik čisto spremenil svoj izraz. Pokazal mi je, da v nahrbtniku ni več ne hrane ne vode, potem pa je iz njega vzel velikanski nož. Oči so mu peklensko žarele in videl sem, da pri tem uživa. Mislil sem, da me hoče ubiti. On pa je z dvignjenim nožem vzkliknil: 'Nihče, nihče te ne bo vodil! Izgubil se boš in umrl. Od lakote boš umrl. Ne boš me mogel prisiliti, da te vodim naprej. Ubil se bom, da te res ne bom mogel voditi naprej!' Ko je to rekel, si je v krohotu z nožem zarezal globoko v grlo in obležal z odprtimi očmi, da so osteklenele.

Ostal sem sam s truplom. Hodil sem okrog njega in razmišljal o zlu. Ne vem, ali sem mu sploh zatisnil oči; na to sploh nisem pomislil. Čez nekaj časa sem truplo pustil, kjer je bilo, in šel naprej. Takoj sem se znašel med ulicami, med zmeraj bolj znanimi ulicami (bila so predmestja mesta, v katerem stanujem), to pa me sploh ni presenetilo. Edino, kar me je bolelo, je bilo to, da so grmi forzicij odcveteli. Močan veter je nosil po zraku sive suhe cvetove in pepel. Počutil sem se čisto ekstatično in začel to zapisovati.

Malo pozneje se mi je nekoč v sanjah, ki sem jih sanjal ob morju, pojavil občutek spomina, da sem nekoč z nožem napadal in ubijal ljudi. Ta spomin je bil kljub sanjam preveč jasen, da ne bi bil resničen. Mogoče se je prav zato – da bi jaz to mirno prenesel – že v samih sanjah povezal z izrazito mitološkim nadaljevanjem, ki se mi je čez več let v istem mestu ob morju v drugih sanjah še stopnjevalo prav v povezavi s podobo, v katero sem medtem zavestno transformiral svoj spomin na ubijanje – a o tem zdaj ne bom govoril.

Še hujši kot spomin na ubijanje je spomin na smrt vodnika v puščavi. Zdaj sem povedal samo, kar sem videl, a že v mojih takratnih zapiskih, če bi jih dokončal, bi bila ta smrt polna pomenov in simbolike. Tega me je groza. Šele zdaj se počasi zavedam, da sem videl strašno smrt nekega človeka – glede na moje ravnanje je nekako vseeno, ali je bilo to v sanjah ali v domišljiji. Če se mi potem ne bi sanjalo, kako sem ubijal, bi bila mogoče zame posledica vodnikove smrti, da bi sam hotel začeti ubijati. Z ubijanjem bi dobil občutek, da sem sam ubil tudi vodnika in da torej smrt, ki sem jo videl, ni bila taka, kot sem jo videl. Moram priznati, da se je spomnim zelo slabo. Spomnim se trenutka pred njegovo smrtjo, žarenja njegovih oči, njegovih besed, njegovega noža, njegovega krohota, potem pa ničesar več, čeprav vem, da je bila to smrt, in vem, da si je prerezal grlo.

Vem, da se s tako nemočjo spominjanja sploh ne morem zavedati, kaj je smrt, in tudi ne, kaj je življenje. Mogoče samo zato vse to pripovedujem."

Umolknil je in drugi prijatelj mi je rekel:

"Jaz pa se natančno spomnim in zavedam, da sem sanjal; povedal bom samo sanje. To sem sanjal pred kakšnima dvema letoma. Prišel sem v veliko katedralo, polno ljudi. Zdi se mi, da je bil z mano še nekdo – mogoče celo več ljudi, tega se ne morem spomniti. Neki človek, mislim, da menih, me je peljal v majhno gotsko kapelo. Bila je lepa in čisto prazna, drugačna in starejša od drugega prostora katedrale. Vse je bilo iz klesanih kamnov, brez poslikave, brez ometa. V kotu te kapele je bil spodaj rov, ki se je iztekel v majhno podzemeljsko votlino. Tema votline je žarela v rdečerjavi barvi, notri so bili kapniki. Nisem mogel verjeti, da mi je to dostopno, in bil sem srečen. Na dnu votline je bil še en prehod. Stopil sem tja in pokazal se mi je prostor, ki vanj nisem mogel stopiti. Kapelo in votlino sem lahko imenoval in poskušal opisati, tukaj pa sem brez moči. Zdajle mi na primer prihaja na misel beseda pralnica, ampak to povem samo zaradi sebe, ta beseda bi zavajala. Bil je velik prostor, mogoče nekoliko zanemarjen. Mogoče so bili notri neki stroji, ali neki odpadki, ali neka vedra, ali pa je bil sploh prazen. Mislim, da sem ga gledal skozi neko šipo. Če so bili stroji, so bile po njih nametane neke cunje. Vendar vse skupaj

ni bilo zapuščeno. To je bil najnavadnejši prostor, kar sem jih kdaj videl. Ničesar ne morem reči o njem.

To sem v budnosti takoj razumel kot nalogo. Pomagal sem si z neko podobo. Spomnil sem se na rimski mozaik, ki sem ga videl v turistični brošuri o Portugalski, ki sem jo kmalu potem nekje izgubil. Na njem sta bila tloris labirinta in v sredini stilizirana bikova glava. Spomnil sem se tudi na električno stikalo v nekem prostoru, kjer sem večkrat bil. To pa sem imel tako rekoč do danes za izpolnitev naloge! S tem nisem seveda ničesar povedal, ampak ravno to je resnica."

Tretji prijatelj je rekel:

"Ne vemo, ali je resnica. Pred leti sem se pogovarjal z zelo starim človekom, ki je v življenju veliko potoval. Med drugim mi je govoril o svoji poti po Japonski. Ko sem odhajal od njega, se mi je opravičil. Rekel je, da se zaveda, kako je sklerotičen, kako se mu spomini mešajo s fantazijo, in da mi je gotovo pripovedoval tudi kaj takega, česar ni doživel, čeprav je hotel govoriti le resnico. Njegova žena, ki je bila zraven, je to potrdila in rekla, da to velja za njegovo govorjenje o Japonski, kjer ni bil nikoli. Mogoče je to stanje povezano z občutkom, da so vsa potovanja končana, hkrati pa z nujnostjo, da bi se nadaljevala. Mislim, da je človeku takrat lahko nenadoma jasno, da mora vstati in potovati na Japonsko – ne kot želja, da bi videl nove pokrajine, ampak kot nujnost, da bi odšel daleč drugam. Kot takšno pot si lahko predstavlja samo še svojo smrt, ampak nenadoma mu je dovoljeno, da pripoveduje o svoji poti, na kateri ni bil nikoli. Vendar čuti, da s tem razpada.

Zase pa vem, da se moje potovanje ni končalo. Ničesar ne morem poročati. Velikokrat sploh nimam občutka, da potujem. To povzročim sam, kajti vsak majhen, star, umazan, razpadajoč predmet lahko zgrabim kot Mesto: samo da bi se ustavil. Ampak pomislite na negibne gore: ni mesta, ki na njem stojijo. Strah me je tega, da sta vsak občutek negibnosti in vsak občutek gibanja enako odvisna od spomina. Za vsak prostor si želim, da bi bil moj dom, in vsakega prostora se bojim, da mi ne bi odvzel spomina na dom. Najbolj se bojim prostora, iz katerega ne bi mogel iti, ker ne bi ohranil nobenega spomina na prostore zunaj njega. Kadar nimam občutka, da potujem, se bojim, da se je to že zgodilo, kadar pa potujem, se bojim, da se je zgodilo isto, jaz pa lažem sam sebi.

Ko sem potoval skozi nekatere pokrajine, sem imel občutek, da me pozdravljajo kot ustanovitelja mest. Mi pa potujemo blizu pekla.

Nekega dne sem pred notranjimi očmi zagledal enega izmed mrtvih. Vedel sem, da lahko z njim govorim tako zlahka kakor sam s sabo. Ampak nekaj mi je govorilo, da kot živ človek nimam pravice, da bi govoril z mrtvim. Takrat pa me je on s slabotnim in ljubeznivim glasom sam poklical in me prosil, naj ga poslušam. Moje potovanje se ni končalo.

Tudi najin pogovor se ni končal. Ničesar ne morem poročati. Ampak to si bil ti, prijatelj. Ti, ki ves čas molčiš in nas poslušáš. Ti si me poklical. Zdaj lahko spet spregovoriš."

Ko sem slišal te prijateljeve besede, sem začel trepetati. V delčku sekunde sem se odločil, da bom molčal ali se delal tako pijanega, kakor da ne morem razumno komunicirati. Potem sem se spomnil na to, kako smešen sem, in z glasom, ki ga pri sebi nisem navajen, sem rekel:

"Moram še enkrat govoriti nekaj, za kar sem bil že prepričan, da sem to govoril samo v sanjah in da me ni slišal nihče? Ravno sem postal miren. Verjel sem, da sedim z vami za to mizo in poslušam pripovedovanje. Ampak saj niste mogli spregledati, od kod sem in kje sem. Prvič, na samem, sem sam hotel govoriti, da sem si olajšal dušo, zdaj pa čutim, da se z govorjenjem vračam nazaj tja, kjer sem. Med tistimi pogubljenimi sem, o katerih je bilo Danteju rečeno, naj jih pogleda in gre mimo, ne da bi govoril o njih ali z njimi, ker niso bili v življenju ne častni ne nečastni, ne zvesti ne uporni. Ravno meni so se zdeli ti ljudje najodvratnejši. Dolgo sem bil tudi prepričan, da nihče na svetu ne doživlja takih ekstaz in razodetij kot jaz. Moj zanos me je pripeljal v tako izolacijo, da ne morem govoriti v svojem imenu, tako daleč sem od sebe. Zato pa čutim, da moram govoriti v imenu tistih, ki nimajo z mano nobene povezave razen muk, ki nam jih povzročajo piki velikih muh in os.

Ne gre za to, da bi se hotel rešiti te svoje kazni – saj niti Bog ne ve, kakšna je naša resnična kazen (čeprav je naša kazen najnavadnejša kazen, kot je mogoča), in čisto vsi pogubljeni pekel preziramo z velikim prezirom. Tudi mi, ki nas pekel ne sprejme. Mi najbolj.

Hočem zbuditi nežnost? Prijatelj, samo s tem, da si me povabil, naj spregovorim, si meni in vsem, ki so pogubljeni z mano, izkazal neskončno

nežnost. Bojim se samo, da z vsako svojo besedo drsim stran od nje in da jo izgubljam. Ampak če bi umolknil, bi jo izgubil takoj.

Ničesar ne morem povedati o zavrženosti. Ničesar ne morem povedati o smrti. Poznam samo nesmrtnost in zame je to smrt. V življenju sem se kar naprej počutil zmeraj popolnejšega, in ko sem izvedel, da sem mrtev in zavržen, se ni nič spremenilo. Šele takrat sem začel razbirati, kaj je z mano: vse, kar sem čutil kot svojo napredujočo nesmrtnost, je bilo popolnoma brez povezave z drugimi bitji. V trenutku, ko sem bil pogubljen, se ni nič spremenilo, vse se je dogajalo enako, vse sem doživljal enako, a meni je bilo to jasno. Predtem sem videl neštete povezave in zdele so se mi srhljive in popolne. Ker za mojo zavest ni bilo resničnih povezav, sem užival, ko sem s trepetom sam pri sebi prevzemal božansko odgovornost za potrese, požare in druge naravne nesreče po vsem svetu. Samo za naravne nesreče. To sem imel za sočutje. (S tako lahkoto zato, ker sem se bal, da mogoče v povezavi z drugimi bitji res nosim neko neopazno odgovornost za te nesreče, za katero pa ne bi prenesel, da bi bila resnična.) Ob potresih, ki so bili pred nedavnim v Assisiju, so mi na primer prišle na um neke moje zapisane misli izpred več let, ki sem jih interpretiral kot svoje predvidenje teh potresov. Ob tem me je spreletaval srh samoobtoževanja, ki je bilo polno samoobčudovanja.

Ob tem se nisem čutil sposobnega, da bi naredil en sam korak proti Assisiju. Mi, ki smo bili obsojeni s tem, da nas pekel ni sprejel, se nenehno hitro premikamo, pravzaprav tekamo. Zato pazim, da ne bi temu, kar je del moje kazni, rekel potovanje. Ampak tudi vsako potovanje je v tem stanju del moje kazni. Vsak občutek sreče, ki ga začutim, je del moje najsramotnejše kazni. Vendar moram biti za to svoje stanje hvaležen. Resnično hvaležen, da nisem vržen v muke pekla, za katere dobro vem, kakšne so. Jaz pa tudi v tem stanju kar naprej gledam sonce in to je moja največja muka. Videl sem toliko pokrajin in nikjer nisem bil, ker sem pri živem telesu verjel, da sem nesmrten. Moje telo je namreč živo.

Zdaj ne vem, o čem vam govorim. Mislim, da je za človeka, ki se znajde na dnu pekla, največja odpoved, da neha verjeti v to, da je pekel večn. Odpoved nečemu, o čemer je najbolj prepričan, odpoved temu, kar ga je pripeljalo v pekel. Rešitev iz peklenskih muk mora biti neskončno težka odpoved tem mukam. Mogoče govorim lahkomišno. Nisem se znašel

na dnu pekla in v resnici ne morem niti slutiti, kaj ljudje tam doživljajo. Znašel sem se nekje, kjer sam ne slutim, kaj doživljam.

Mi smo hvaležni živim za vsak molk o nas. Hvaležen pa sem tudi za vsako besedo. Moja smrt, moje pogubljenje, obsodba na tekanje v prostoru, ki ga je opisal Dante, so glede na način, kako vam o tem pripovedujem, posledica moje želje po potovanju. Moje prepričanje, da sem tam, je laž, s katero sam sebi lažem, da sem nekam odpotoval, to je hkrati laž, da nekje sem, laž iz strahu pred tem, da bi bilo vse samo potovanje, laž iz strahu pred smrtjo in življenjem. Ničesar ne vem o ljudeh, obsojenih s tem, da jih pekel ni sprejel. Ničesar ne vem o njihovi kazni. Samo s tem sem jim sramotno pridružen. Samo s tem, da mi ni do tega, da bi to vedel. Ali da res ne morem vedeti ... Ti, prijatelj, si me zdaj poklical. Vi me vsi vidite, kako z vami sedim za to mizo. To pomeni, da nisem tam, kjer mislim, da sem. Nihče od nas ni tam, kjer misli, da je. Ne vem, kje sem."

Prijatelj, ki me je prej poklical, se je nasmehnil in rekel: "Najhuje je to, da se v želji po zapiranju ptice v kletko skriva želja po sočutju z ubogo ptico ... Ampak to je laž. Pekel ni nikoli nikogar sprejel in nikogar zavrnil in nebesa niso nikoli nikogar sprejela in nikogar zavrnila, tako kot nobena pot nikogar ne sprejme in nikogar ne zavrne. Če smo se že zbrali, naj se začne naše potovanje."

Maj 1990 – junij 1998